

TÁMOP-4.1.3-08/1-2008-0004

A felsőoktatási szolgáltatások rendszerszintű fejlesztése

Központi/Felsőoktatási Validációs Rendszer fejlesztése alprojekt

A nem formális és informális tanulás elismerésével kapcsolatos uniós állásfoglalások és a külföldi tapasztalatok hasznosítása a felsőoktatási validációs/elismerési modellfejlesztésben

Készítette: Tót Éva

Budapest, 2010. október 4.

Tartalomjegyzék

Az anyag célja.	3
Az elismerési eljárás alkalmazásának lehetséges céljai.	3
Az elismerés európai alapelvei	7
Az OECD RNFIL projekt tanulságai	8
Körkép a nemzetközi mezőnyről.	9
Két példa a nemzeti megoldásokra.	11
Írország	11
Finnország.	13
Az elismerési rendszer létrehozásának alapfeltételei.	14
Összegzés a fejlesztőmunka számára.	15
MELLÉKLETEK.	17
1. melléklet – Van-e az országában a nem formális és informális tanuláselismerését szolgáló rendszer (önértékelés alapján)	17
2. melléklet – Az előzetesen megszerzett tudás elismerését szolgáló eljárás alapelemei	18
3. melléklet – Az eljáráshoz kapcsolódó alapfogalmak értelmezése	19
Felhasznált források.	22

Az anyag célja

A meglehetősen hosszú cím is utal arra, hogy az írás jelentős mértékben (noha korántsem kizárólagosan) két forrásra kíván támaszkodni. Egyfelől az Európai Bizottság által indított szakértői hálózat által kidolgozott ajánlásokra, másfelől azokra a nemzetközi tapasztalatokra, amelyeket az elmúlt évek során nemzetközi projektekből szereztek a magyar közreműködők.¹ A szerző e dokumentumok és az RNFIL projekt hazai és nemzetközi szakmai vitáin kialakult vélemények alapján tesz kísérletet arra, hogy megfogalmazzon néhány szempontot és kérdést a kialakítandó magyar elismerési/validációs modellfejlesztő munkához.

Bár az úgynevezett előzetesen megszerzett tudás beszámítása viszonylag hosszú múltra tekintet vissza, a fenti források már döntően az ezredforduló utáni megközelítéseket tükrözik. Az anyag is csak annyiban kíván az előtörténet egyes elemire visszautalni, amennyiben azokkal a mai álláspontok hangsúlyozottan folytonosságot jeleznek, illetve ha a hazai fejlesztőmunka szempontjából lényeges elemekről van szó.

A világhálón ma már bőségesen hozzáférhetőek olyan (főként angol nyelvű) anyagok, amelyek több-kevesebb részletességgel mutatják be egy-egy ország elismerési gyakorlatát, esetleg az adott rendszer történeti előzményeire is kitérve. Az anyag végén szereplő irodalomjegyzék is tartalmazza ezek közül a legfontosabbakat. Éppen ezért a leíró jellegű ismertetésre kevesebb hangsúly kerül, sokkal inkább a nemzetközi tapasztalatokból levonható következtetésekre irányulhat a figyelem.

Az elismerési eljárás alkalmazásának lehetséges céljai

Általánosságban fogalmazva az előzetesen megszerzett tudás elismerése – a képzés világában – azt jelenti, hogy egy szabályozott eljárás keretében a képzést megelőzően megszerzett tudást újra értékelik, új értéket adnak neki, és beemelik a képzési program értelmezési keretei közé. Így az eljárás alkalmazása vagy elérhetőbbé teszi a képzési programba bekerülést, vagy a képzésbe már bekerültek esetében lehetővé teszi a képzési programok közötti mozgást, vagy felgyorsítja a képzés céljának elérését.

A probléma, amire az elismerési eljárás egy lehetséges választ próbál adni, onnan ered, hogy jelentősen megnövekedett a mobilitás az egyes képzési programok között, beleértve a képzési szintek közötti mozgásokat is. Ennek következtében az egyéni képzési pályáknak olyan sokfélesége jött létre, amelyben jelentős átfedések keletkeznek, illetve egyre inkább szükségessé válik az egyik tanulási pályáról a másikra történő váltás megkönnyítése.

Az elismerési/elismertetési eljárás maga olyan eszköz, amelynek segítségével az adott képzési programon kívül keletkezett tudást megkísérlik „lefordítani” a képzési követelmények „nyelvére”, hogy összevethetővé tegyék őket, és az összevetés alapján szülessen döntés arról, hogy lehetséges-e beemelni a másutt megszerzett tudást az adott képzés keretei közé.

Természetesen tökéletes megféleltetés nem lehetséges. Ennek az is az oka, hogy nem lehet hézagmentesen leképezni a gyakorlatot. Az informatikai eszközök használata keltheti azt az illúziót, hogy a tényleges folyamatok megfelelően pontos algoritmizálása elvezethet a tökéletes összhangig, és biztosítja a hozott tudás és a követelmények összevetésének tökéletes feltételeit, ez azonban aligha

¹ Ezek közül az egyik az OECD egy nagyszabású, tematikus projektje, az RNFIL, amely az angol elnevezésének, Recognition of Non-formal and Informal Learning rövidítése.

lehetséges. Ezért kiindulni is abból érdemes, hogy mindig marad olyan eleme az eljárásnak, az értékelésnek, amely nem képes teljes egészében és minden részletében megragadni és leképezni egy olyan rendkívül összetett folyamatot, mint az emberi tanulás.²

Az élő nyelvek és a fordítóeszközök példájára utalva, lehet törekedni a fordítási művelet megkönnyítésére, de a fordításból az élő nyelvet birtoklókat és használókat teljesen kiváltani nem lehet. Az előzetesen megszerzett tudás és a képzésben megfogalmazott követelmények összevetésének, a közöttük lévő megfelelés értékelésének, az erre alapozott döntéseknek az adott szakterületet ismerő személyek kezébe helyezésével a „szubjektív” elem kiiktathatatlan, a szerző meglátása szerint ez a kiiktatás nem is lehet kívánatos cél. Mindezek tudatában olyan átlátható eljárásrend kialakítása a cél, amely minden érdekelt fél számára elfogadható mértékűre szorítja vissza a döntések „szubjektivitását”.

A hazai fejlesztőmunka egyik elsődleges feladata, hogy azonosítsa és kifejtse azokat a célokat, amelyeknek elérése érdekében a validációs/elismerési rendszer létrehozására szükség van. Ezek megfogalmazásakor nem tekinthetünk el attól, hogy a projekt által kidolgozandó rendszer nem ismert a felsőoktatás szereplőinek többsége számára, és a magyar felsőoktatás szereplői egyelőre nem artikulálták azokat az igényeket, amelyekre építkezni lehetne egy elismerési rendszer rendszerként történő kidolgozásában.

A célok megfogalmazása deklaráció. A nemzetközi rendszerleírások és szakmai anyagok behatóbb elemzése alapján bátran megfogalmazható általánosságban is, hogy a célok deklarációja még nem biztos, hogy teljes mértékben összhangban van a megvalósult gyakorlattal, a rendszerek tényleges működésével. Ha például olyan szabályok alapján működik egy rendszer, amelyek éppen a célcsoportok egyikének vagy másikának hozzáférését valójában megnehezítik, a célok nem teljesülnek, vagy nem teljes egészében valósulnak meg, pusztán deklarációk maradnak.

A célok megfogalmazása kétféle funkciót tölt be. Egyfelől orientálja a fejlesztőmunkát, másfelől – vélhetőleg nyelvileg más módon megjelenítve – eszköze annak, hogy a fejlesztés eredményeként előálló ajánlásokat megértesse a különböző célcsoportokkal (oktatáspolitikai döntéshozókkal, a felsőoktatás szereplőivel).

A másik fontos előzetes megjegyzés, hogy természetesen nem a fejlesztők ízlése vagy személyes véleménye határozza meg, hogy mi lehet a hazai validálási/elismerési rendszer deklarációja. A céloknak a hazai helyzet és a kulcsszereplők érdekvizonyainak ismeretében, a realitásokat szem előtt tartva kell megfogalmazódniuk (hiszen később az eszközök kidolgozását is ezeknek a céloknak kellene vezérelniük). Ezért az alábbi rövid áttekintés, amely az egyes elismerési rendszerek, illetve az uniós dokumentumokban általánosságban (azaz országoktól függetlenül) megfogalmazódó célokat tekinti át, nem ötletgyűjtemény. Két célja van.

Egyfelől illusztrálja a lehetséges célmegfogalmazások sokféleségét, azt, hogy lényegében azonos célokat milyen sokféle hangsúllyal lehetséges megfogalmazni. Másfelől a hazai szakmai viták számára olyan értelemben kínál támpontot, hogy az egyes céltípusok átgondolását, hazai alkalmazhatóságát, relevanciáját segítsen mérlegelni.

Az országleírások és a releváns *policy* dokumentumok áttekintése alapján kéttípusú cél különíthető el. Az elismerési rendszerek működtetéséhez kapcsolódó általános célok is sokféle módon fogalmazódhatnak meg, az adott társadalmi kontextus függvényében. Például nyilvánvalóan ilyen cél a társadalmi méltányosság, azaz a képzési lehetőségek elérésének kiszélesítése, ami új, eddig az adott képzésbe belépni nem tudó csoportok megszólítását, a belépési feltételek átalakítását jelentheti. Szűkebben, a képzéspolitikai által képviselt cél lehet pl. egy adott „hiányterület” vonzóbbá tétele (a

² Ezt a szemléletet tükrözi az ECTS Felhasználói Kézikönyv új kiadása, amely a (kredit)elismerés mérlegelésére a korábbitól eltérő elvet fogalmaz meg: nem feltétlenül azt kell mérlegelni, hogy mennyire tökéletes a megfelelés a hozott tudás és a követelmények között, hanem hogy a meglévő eltérés akkora mértékű-e, hogy az a képzési programot záró tanúsítvány (oklevél, diploma) kiadását veszélyezteti-e.

sok eszköz mellett a validációs eljárás alkalmazásán keresztül): A célok e két csoportját persze olykor meglehetősen nehéz egyértelműen szétválasztani.

a) Általános társadalmi célok

- » Társadalmi „jövátétel” – bizonyos csoportok preferálása, **pozitív diszkrimináció**, például önhibájukon kívül a képzésből kikerülők visszatérésének ösztönzése.³
- » Az **élethosszan tartó tanulás** eszköze – a sokféle formában zajló tanulás hasznosítása, és ennek révén ösztönzése, az életpálya felől szemlélt töredék elemek összeillesztése, az egyéni tanulási stratégia tudatosításának elemeként.
- » Látszólag semlegesebb megközelítés **a minden tanulásra fordított idő (újra)hasznosítása**. Ez az a megközelítés, amely szerint „a tanulásra fordított időt nem szabad elveszni hagyni, el-pazarolni”. Egyfajta erőforrás-gazdálkodásként is felfogható; nyugodtan lehetne a tanulásra fordított idő „reciklálásának”, „újrahasznosításának” tekinteni.
- » A munkaadók, gazdasági szervezetek nézőpontjából, és a nekik szóló érvek között szerepel, hogy a nemzetközi versenyben vagy a cégek közötti piaci versenyben a megfelelő számú, képzettséggel rendelkező munkaerő mérlegének javítása versenyelőnyt hoz, vagy a meglévő megtartását szolgálja. A **minőségbiztosítási** rendszerek ma már előírják a képzett munkaerő arányát, és a képzettség megszerzésének lerövidítése ezt szolgálhatja.
- » A munkapiaci **átláthatóság** javítása (lásd a „making learning visible”, magyarul a „tanulás láthatóvá tétele” kifejezést⁴). A megszerzett kompetenciák láthatóvá tétele. Ugyanezt jelzi általános célként az EU 2004-es anyaga is.⁵
- » A **szervezett képzés bizonyos szegmenseinek nyitottabbá, illetve elérhetőbbé tételének** egyik **eszköze** – egyfelől a képzés tartalmának gazdagítása értelmében, azaz a diákok munkatapasztalatainak integrálása révén, másfelől a bejutás megkönnyítése révén (amennyiben a bemeneti követelmények átfogalmazása szélesebbre tárja egy képzőintézmény kapuit).⁶
- » Főként az uniós dokumentumok hangsúlyozzák, hogy az eljárás alkalmazása elősegítheti a társadalmi beilleszkedést (amennyiben pl. egy végzettség megszerzésének segítségével a **foglalkoztathatóságot** javítja, illetve hozzáférhetőbbé teszi a képességek további fejlesztését). Ez azonban olyan általános szinten megfogalmazott cél, amelynek érvényesülésével kapcsolatosan – különösen a felsőoktatásra vonatkozóan – további specifikáció szükséges. Azt az érvet ugyanis, hogy a beszámítás és bizonyos követelmények alóli felmentés, a hozott tudás kreditekkel való elismerése „rövidebbé” teszi a képzést, bizonyos fenntartással kellene fogadni, és pontosabban megfogalmazni. A formális képzésen belülré helyezve az eljárást, valóban, a befektetett munka csökkenthető, és ez órákban, napokban is kifejezhető, de a jelenlegi képzésszervezés körülményei között csak nagyon korlátozott értelemben igaz, hiszen ha valakinek a felmentés/beszámítás miatt nem kell egy adott tárgy követelményeit teljesítenie, nem végez korábban a többiekénél. Természetesen vannak olyan eleve rövidebb idejű képzések, amelyek a munkatapasztalatot vagy egy korábbi képzettséget tesznek belépési feltétellé, de ott minden résztvevő számára eleve rövidebb képzésről van szó (azaz nem az

3 A nemzetközi gyakorlatban az angolszász kulturális befolyás hatásait viselő Dél-afrikai Köztársaságban az ottani „rendszer-váltást” követően az elismerési rendszer kidolgozásakor a deklarált célok között ez állt az első helyen.

4 Ez volt a címe Jens Bjornavold 2000-ben megjelent könyvének, amely 15 ország gyakorlatának áttekintésével elemezte az elismerés funkcióit. Rövidebb összefoglalása elolvasható egy szakfolyóiratban: http://www.acc.eu.org/uploads/Makinglearningvisible_1.pdf

5 Lásd részletesebben az anyag későbbi fejezetében.

6 Írországban az előzetesen megszerzett tudás beszámításának formalizált módját a képzés reformjának egyik fontos eszközeként ismerik el. Recognition of Prior Learning A Focus on Practice, CIT, 2009. 39. o. Lásd: <http://eine.ie/wp-content/uploads/2009/11/recognition-of-prior-learning-a-focus-on-practice.pdf>

egyén által kezdeményezett, egyéni eljárás következtében „rövidül” a képzés, hanem eleve rövidebb, mert korábban megszerzett ismeretre épül).

b) Direkt képzéspolitikai célok

- » A korábban (Magyarországon nagyjából a 1990-es évekig) jellemző, a nagy többség számára azonos útvonalakat kijelölő képzési rendszer korszakát felváltotta a sokféle tanulási útvonal, az egyéni tanulási pályaalkítás lehetősége. Ennek következtében eltérő életkorban, eltérő előzmények után kerül sor a képzés egyes szakaszaira történő belépésre, és emiatt igen nagy mértékben **heterogénné** vált az egyes képzési programokban tanulók köre. A képzési programok követelményeinek a résztvevők eltérő tanulási pályáihoz igazítása, ennek révén a résztvevők eltérő felkészültségéből fakadó **egyéni igények** szem előtt tartása már a 2001-es felnőttképzési törvényben megfogalmazott „előzetesen megszerzett tudásmérés” céljaként került azonosításra.
- » A képzésbe **belépés vonzóbbá tétele** a képzési idő lerövidítésével. Ez különösen azokon a szakterületeken lehet célszerű, ahol a kívánatosnál kevesebb a képzésbe jelentkezők száma. Ugyancsak vonzó lehet ez a cél az intézmények számára olyan körülmények között, amikor versengeniük kell a demográfiai okokból (vagy a támogatott tanulási formák beszűkülése miatt) csökkenő számú hallgatóságért. A piaci alapon működő, profitorientált képzőintézmények számára nyilvánvaló, hogy az eljárás alkalmazása a diáklétszám növelése a képzési bevételek növelésének is eszköze lehet, és akkor érdekeltek benne, ha az eljárás alkalmazása a kurzusok árát nem csökkenti a képzési idő rövidülésével arányos mértékben.
- » Az adott képzés **rugalmasabbá** tétele a felesleges átfedések csökkentése révén (pl. közpénzekből finanszírozott képzések esetében indokolt, hiszen ez ugyanannak a tartalomnak a kétszeri oktatásával a ráfordítást is „megduplázza”).
- » Speciális **tudások integrálása** a formális oktatásba (a tapasztalati tanulás/tudás elismerése révén, bizonyos szakterületeken különösen fontos lehet). Ez a külvilág felé túlságosan zárt képzési rendszerek esetében lehet kívánatos *policy* cél.

c) Speciális igényekből fakadó célok/funkciók

- » Egyes országokban, pl. jelenleg Európa egyes országaiban jelentősen megnőtt a képzett **bevándorlók** száma, bizonyos szektorokban a munkapiaci igények kielégítése is ezen a módon lehetséges. Ez szükségessé tette, hogy a sokszor kulturális és nyelvi eltérések miatt nehezen, vagy az adott ország elhagyásának körülményei miatt egyáltalán nem dokumentálható képzettséget és munkatapasztalatokat értelmezzék, és hitelesített módon integrálják az adott célország kvalifikációs rendszerébe. Ezért több olyan mechanizmus működik (köztük a beszámítási eljárás), amelynek révén a távoli országban megszerzett tudást és/vagy munkatapasztalatot meg tudják feleltetni az érvényben lévő kvalifikációs követelményeknek, és így megnyitják a továbbtanulási lehetőséget a bevándorlók számára, közvetve javítva ilyen módon e csoportok társadalmi integrációját.
- » Nemzetközi statisztikák szerint jelentős, és növekszik a hallgatók felsőoktatásból történő **lemorzsolódása**. Jellemző, számokban is jól azonosítható tény, hogy tanulmányaikat a diákok sokan sokféle okból kényszerülnek megszakítani. Az érintettek képzési pályája így jóval „töredezettebb”, mint azoké, akik egyenes és megszakítatlan útvonalon jutnak el a felsőoktatási képzés elejétől a diplomáig. A megszakított tanulmányok jelentős része „nem maradhat elvesztegetett idő” – és ezeknek a félbehagyott, be nem fejezett tanulmányoknak az utólagos beszámítására is lehetőséget adhat az eljárás.

A jelenlegi hazai képzési statisztikákban vannak jelei annak, hogy a lemorzsolódás egyes képzési területeken jelentősebb, hosszú távon várhatóan az így keletkező „**töredék** képzettségek **újrahasznosítása**” iránti igény növekedése pl. egy másik képzési programba beszámítás révén. A Bologna-rendszerű képzésre áttérés következtében korábban nem létező kapcsolódási pontok, illetve olykor „illesztetlenségek” jöttek létre. Emellett az érettségi reformja következtében is igen jelentős számú egymással párhuzamos, de nem azonos tartalmú képzési útvonal jött létre, amelyeknek a további képzési útvonalakhoz illesztésében ugyancsak valamilyen szerepet játszhat vagy az elismerési/beszámítási eljárás, vagy egy, a sokféle tanulási útvonal egymásnak megfeleltetésére kidolgozott módszer (ez utóbbi nem azonos az elismerési eljárással, mert nem egyéni hozott tudás beszámítását jelenti. Inkább értelmezhető a tipikus igények előzetes állásfoglalás révén történő kezelésének, azaz a helyi döntés-előkészítést szolgáló mechanizmus/megoldás).

Az elismerés európai alapelvei

A hazai fejlesztőmunka keretében létrehozandó modell(ek)nek illetve az ajánlásokban megfogalmazandó eljárásnak célszerű „eurokompatibilisnek” lennie. Ez több dolgot is jelent.

Egyfelől az uniós tagországgként megfogalmazott elköteleződés nem csupán az eljárás fejlesztésére és alkalmazására irányuló elköteleződést, de egyben az Európai Bizottság által az erre a feladatra megbízott szakértői csoportok által megfogalmazott eljárási alapelvek követésének szándékát is jelenti. Az alapelvek általánosak, ezért az elemző munka egyik ki nem kerülhető feladata, hogy az európai ajánlások mindegyikét hazai kontextusban is megvizsgálja, a hazai rendszerrel való kompatibilitás szemszögéből mérlegelje. Ilyen például a keletkező információk birtoklásának, kezelésének és felhasználásának kérdése, amely szükségessé teszi a hazai adatszolgáltatási, hallgató-nyilvántartási, illetve oktatásmenedzselési rendszerekhez való illesztés átgondolását.

Az Európai Unió Tanácsa által jegyzett 2004-es dokumentum⁷ magyarul is megjelent, ahhoz a projekthez kapcsolódó munka keretében került sor a lefordítására és közzétételére, amely a magyar szakemberek egy része számára elérhetővé tette a szervezett nemzetközi tapasztalatcserét, és a projektbe történt bekapcsolódás révén, ha a kívánatosnál szűkebb körben is, de hozzájárult a témáról való hazai gondolkodás ösztönzéséhez.⁸ Az ebben a dokumentumban megfogalmazott alapelvekre a rendszer-fejlesztők gyakran hivatkoznak, és az európai országok többségében valóban elfogadottá váltak, beépültek a nemzeti rendszerek deklarált alapelvei közé.

A dokumentum megfogalmazása harminc ország szakértőivel folytatott konzultáción alapult, és már a bevezetőben jelzi, hogy a Tanács a validálásnak három területét tartja kiemelkedően fontosnak: a formális képzéshez, a munkahelyhez, valamint a civil szervezetek tevékenységéhez kapcsolódó értékelést és elismerést.

A dokumentum hangsúlyozza, hogy az elismerés alapvetően az egyén érdekeit kell szolgálja. Ez azt jelenti, hogy a szabályozásnak meg kell fogalmaznia az értékelésre való jogosultságot, és biztosítania kell, hogy az eljárás során tiszteletben tartsák a személyiségi jogokat. Éppen ezzel függ össze az a megfontolás, hogy az értékelési eljárás során létrejövő, az egyén életútjához, tanulmányaihoz kapcsolódó vagy kompetenciamérés esetén a teljesítményével kapcsolatos dokumentáció feletti rendelkezés joga az egyént illeti. Ez az eljárás konkrét megtervezésekor, tekintettel arra, hogy az eljárás menetéhez kapcsolódó dokumentumok ma már szerteágazó adminisztratív mechanizmusokhoz kapcsolódnak, különös körültekintést és átgondolást, szakszerű értelmezést kíván.

⁷ A Tanács és a tagállamok kormányai Tanácson belül tanácskozó képviselőinek következtetése a nem formális és informális tanulás azonosítására és elismerésére vonatkozó közös európai elvekről. Brüsszel, 2004. május 18.

⁸ A nem formális és informális tanulás elismerése Magyarországon – Egy OECD-projekt tanulságai. OKM, 2007. 70–74. o.

Ugyancsak nagy hangsúlyt kap, hogy bár tagállamonként igen eltérő gyakorlat alakult ki, a nemzeti rendszerek jövőbeni kialakítása az adott országok törekvéseit kell tükrözze. Ilyen értelemben egy hazai fejlesztésnek elsősorban a hazai feltételekhez igazodó, az érintett szektorok szereplőivel elfogadtatható fejlesztési célokként kell megfogalmazódniuk.

Az elismerés kulcsfontosságú eszköz ahhoz, hogy a tanulás eredményei átvihetőek legyenek a különböző oktatási környezetek között, és azokban elfogadtathatóak legyenek. Európában a nemzeti, regionális és helyi szinteken az azonosítás és elismerés sok különféle megközelítése és módszer létezik, illetve van kialakulóban. Az alapelvek széles körű elfogadása a feltétele annak, hogy a tagállamokban alkalmazott különböző megközelítések és rendszerek összehasonlíthatók és széles körben elfogadhatók legyenek.

Az érintetteknek jogaikkal, feladataikkal és hatáskörükkel összhangban létre kell hozniuk a nem formális és informális tanulás azonosítására és elismerésére vonatkozó megközelítéseket és rendszereket. Ezeknek megfelelő minőségbiztosítási mechanizmusokat kell tartalmazniuk. Az érintetteknek útmutatást, tanácsadást és tájékoztatást kell nyújtaniuk a megközelítésekről és rendszerekről az eljárás iránt érdeklődő egyének számára.

A nem formális és az informális tanulás elismerésére vonatkozó folyamatoknak, eljárásoknak és szempontoknak igazságosnak és átláthatónak kell lenniük, és minőségbiztosítási mechanizmusokkal kell őket alátámasztani.

Az értékelési eljárásnak pártatlannak kell lennie, és megfelelő mechanizmusokat kell alkalmazni az összeférhetlenség kizárására. Biztosítani kell az értékelést végzők szakmai felkészültségét (mind az eljárás menetét és lebonyolítását, mind pedig az alkalmazott értékelési módszereket illetően, illetve a szakterülettől függően ismerniük kell azokat a szakmai sztenderdeket, referenciákat, amelyeken az értékelés és a tanúsítás alapul).

Fontos része a szövegnek annak megfogalmazása, hogy az uniós elvek alkalmazása önkéntes alapon történik. A tagállamok maguk döntenek a megvalósítás módjáról és arról, mikor vezetnek be elismerési megoldásokat. Az elvek csupán támpontként szolgálnak az elismeréssel kapcsolatos rendszerek kidolgozásához, de nem írnak elő valamely meghatározott megközelítést.

A legfontosabb alapelvek elsősorban az egyén nézőpontjából fogalmazzák meg jogosultságokat, eljárási jellemzőket és az eljárás működését érintő követelményeket.

Az OECD RNFIL projekt tanulságai

Az OECD által indított nagyszabású projektben 23 ország vett részt. Zömében olyanok, amelyek saját rendszereik fejlesztésének kezdeti vagy átmeneti stádiumában tartanak, és ezért fokozottan szükségét érezték, hogy a nemzetközi tudásmegosztásból profitáljanak. Ugyanezen okból több olyan ország maradt ki a projektből, amelyek régóta működő rendszerrel és komoly tapasztalattal rendelkeznek a nem formális tanulási környezetben megszerzett tudások értékelésében, elismerésében (pl. Franciaország és Finnország).

Az érdeklődés mégis széles körű volt, Dél-Afrikától Mexikóig csatlakoztak az országok a projekthez, amiből egyfelől az is következett, hogy a projekt nem volt Európa-centrikus, és éppen emiatt a megközelítések rendkívül sokszínűek voltak (és többek között a más országoktól átvett rendszerek működési problémáit is feltárták).

A részt vevő országok – azonos szempontok alapján – részletes tanulmányt készítettek saját rendszerükről, és az elkészült leírások alapján történt kísérlet a jellemző megoldásmódok tipizálására.

A projektben való magyar részvétel a tanulságok magyar nézőpontból történő feldolgozására és megfogalmazására is módot ad. Egy nemzetközi projektben, különösen ha az hosszú ideig tart, sok

olyan informális esemény és kommunikációs felület is működni kezd, ami a papíron megfogalmazottakhoz képest néha mélyebb betekintés kínál.

Ilyen tapasztalat volt, hogy maga a kétségtelenül nagyszabású RNFIL projekt léte már az induláskor felértékelte a témát. Ezt, és az elismerési eljárás lehetséges társadalmi hatásait olykor túlértékelő megnyilatkozásokat érzékelve a projekt vége felé inkább bizonyos illúziók eloszlátása lett a projekt szakmai vezetőinek célja. Több rendezvényen és egyre több prezentációban is egyre hangsúlyosabban jelent meg, hogy olyan elvárások fogalmazódnak meg az eljárással kapcsolatosan, amelyek a megoldást sikerrel alkalmazó országokban sem váltak realitássá.

Az országleírásokra és a vitákra alapozott teoretikus tisztázó anyag sokoldalúan vetette fel a téma problematikus pontjait, azonban közös szakmai álláspont kialakításáig sem a vitákban, sem az anyagban nem sikerült eljutni. Jelentős hozadéka azonban a közös munkának, hogy minden szereplő számára világossá váltak a konszenzus hiányának okai, a megközelítések sokféleségét eredményező sokféle nemzeti kontextus.

A projekt alig hároméves futamideje alatt érdekes fejlemény volt, hogy a projekt elnevezésében még a „*recognition*” kifejezés szerepelt (az informális és nem formális **tanulásra** vonatkoztatva), a futamidő végére „a tanulási eredmények validálása” kifejezést a projekt szakmai irányítói is alkalmazabbnak találták a téma pontos megjelölésére. Mindez jól tükrözte a témáról folyó európai szintű gondolkodás intenzívebbé válását, a szakértők szemléletének formálódását.

A szakmai viták nem terjedtek ki a témakör egészére. A formális elismerés gyakorlatának elemzése mellett lehetséges fontos kérdésként vetődött fel az elismerés társadalmi kontextusa, a nem formalizált elismerési módok sajátosságai. Ez utóbbi témát azonban a projekt szakmai irányítói nem kívánták bevonni a viták körébe, ezzel jelentősen leszűkítve azt a lehetőséget, hogy feltárják a „puha” gyakorlat és a működőképes vagy sikertelen eljárások közötti összefüggéseket.

Az ún. fejlődő világhoz tartozó országoknak a projektben való jelenléte rálátást engedett arra is, hogy a hiányosan kiépült iskolarendszer és az iskolázásból kimaradt igen jelentős létszámú csoportok jelenléte esetén, az eljárás elsősorban a hátrányból indulók, főként pl. a nők számára az esélynövelés és integrálódás lehetőségét kínálja (sokkal erőteljesebben, mint ahogy ez a gondolat jelenleg Európában felvetődik).

Körkép a nemzetközi mezőnyről

Michel Feutrie,⁹ 2007-ben, több felmérés és „országleltár” eredményeinek összevetése alapján hat kategóriába sorolta az európai országokat.¹⁰ Természetesen a változások sebessége miatt minden ilyen áttekintés csupán pillanatfelvételnak tekinthető, de hasznos adalék lehet saját helyzetünk pontosabb megítéléséhez.

A csoportokba sorolás szempontjai a következők voltak:

- A) Szabályozó keretek megléte: a szándékoktól a projekteken és ajánlásokon át a már létező törvényekig.
- B) A kezdeményezések jellege felülről induló (*top-down*) vagy alulról induló (*bottom up*).
- C) A megvalósítás szintje a korlátozott, helyi szintű kísérletezéstől a teljes rendszerig.

9 Université des Sciences et Technologies de Lille (Franciaország).

10 Feutrie, M. (2007): Validation of Non-formal and Informal Learning in Europe: Comparative Approaches.

Az egyes típusok, és az oda sorolt országok:

1. típus **Semmi** nem történik. Az érintett országok: Bulgária, Ciprus, Görögország. A téma csak most tűnt fel a politikai teendők sorában. Fontos feltételek hiányoznak: létre kell hozni a sztenderdeket és referenciákat (kvalifikációk), az ellenállás legyőzése.
2. típus Az **első lépéseknél** tartó országok: Csehország, **Magyarország**, Málta, Lengyelország, Románia, Szlovákia, Szlovénia. Az elismerés mint eszköz elfogadottsága általánosnak mondható, stratégiai szinten elemzések készülnek és ajánlások fogalmazódnak meg, az előfeltételek létrehozása célként jelenik meg, de jelenleg (*azaz 2007-ben*) nem rendelkeztek nemzeti szintű rendszerrel, általánosan érvényes eljárásokkal. Különböző szinteken kísérleti projektek indultak, ezek azonban nem kapcsolódtak össze. Már azonosíthatók az ellenzők és az akadályok. Nem jellemző a pilot-programok jelenléte, nincs monitoring és értékelés.
3. típus **Szerény kezdeményezések** Ausztria, Németország, Lichtenstein. Ezekben az országokban nincs a validációra vonatkozó (szövetségi szintű) jogi keretszabályozás. Nem érzékelhető, illetve nem fogalmazódott meg explicit módon az eljárás szükségessége. A társadalmi partnerek szkeptikusak, a szakképzés ún. duális rendszerének megléte komoly akadálnak tűnik. A kezdeményezések még kezdeti szakaszban tartanak, elsősorban a kevésbé képzett csoportok számára kínálnának az eljárás révén második esélyt.
4. típus **Feljövőben lévő rendszerek**: Észtország, Lettország, Litvánia, Izland, Olaszország és Spanyolország. Megjelent a nemzeti szintű szabályozás, kezd a téma a prioritás rangjára emelkedni. Növekvő érdeklődés, a szükséges sztenderdek és referenciák létrehozása, de a gyakorlatban a megvalósítás lassan halad, nincs kellő tudatosság a képzőintézmények szintjén, a tapasztalatok korlátozottak. Hiányzik a módszertan, és kevés a megvalósításra kiképzett szakember. Az érdekeltek részéről alacsony szintű a kereslet, ezért a gyakorlat társadalmi hatása egyelőre csekély.
5. **Alulról felfele építkező megközelítés** jellemzi Hollandiát, az Egyesült Királyságot és Írországot. Ezekben az országokban hosszú hagyománya van ennek a működésnek. Általánosan elfogadott alapelvek mentén sokféle és nem egy irányba mutató kezdeményezések és gyakorlat jellemző. Sajátos intézményi megoldások is megjelentek.
6. **Átfogó rendszerek** működéséről lehet beszélni **Belgium, Dánia, Franciaország, Finnország, Luxemburg, Norvégia, Svédország és Portugália** esetében. Ebben a 8 országban a fejlődés három szakasza már lezajlott. Kezdetben az átfogó keretek létrehozása mellett a kezdeti lépésekről, majd szerényebb eredményekről, ma már az átfogó keretek mellett jelentős gyakorlatról és hatásról lehet beszélni.

Az, hogy az ilyen és hasonló tipológiák mennyire megalapozottak és helytállóak, lehet vita tárgya, de a szempontok felhasználása mindenképpen segíthet saját pozíciónk végiggondolásában. Ezért az alábbiakban a már említett RNFIL projekt keretében készült áttekintést is röviden összefoglalom. Ez a csoportosítás más szempontot alkalmazott, és ezért más eredményre jutott.

Az OECD RNFIL projektben részt vevő országok körében az egyes ország-tanulmányok elkészítését követően a szakértőket különféle kérdések megválaszolására kérték. Arra a kérdésre, hogy „*Van-e az Önök országában olyan rendszer, amely a nem formális és informális tanulást elismeri?*”, négyféleképpen adhattak választ. Ez tehát a projektben részt vevő országok önértékelésén alapuló besorolás volt.

Az összkép azonban még európai szinten sem teljes, hiszen például Franciaország nem vett részt a projektben, ezért az összesítésben sem szerepel. A válaszok alapján négy csoportot alakítottak ki.

1. csoport: azoknak az országoknak a csoportja, amelyek saját megítélésük szerint rendelkeznek nemzeti rendszerrel (ilyen Ausztrália, Dánia, Kanada Norvégia).

2. csoport: azok az országok, amelyek részben rendelkeznek saját rendszerrel, tehát van azonosítható gyakorlatuk, de az nem feltétlenül alkot egységes rendszert (Belgium, Dél-afrikai Köztársaság, Egyesült Királyság, Írország, Hollandia, Mexikó).
3. A 3. csoportot azok az országok alkotják, ahol fejlesztési programok indultak, vagy kezdeti lépések történtek a fejlesztésben: Ausztria, Csehország, Izland, Korea, Málta, Németország, Olaszország, Spanyolország, Szlovénia, és ebbe a csoportba sorolták **Magyarországot** a projektben részt vevő magyar szakemberek.
4. Végül a negyedik csoportba azok az országok kerültek, ahol még nem kezdődött el az eljárás nemzeti változatainak kidolgozása, de a projektben való részvétel is már az érdeklődést jelzi, ilyen Chile és Görögország.

Az 1. melléklet tartalmazza a fentiek táblázatos bemutatását.

Két példa a nemzeti megoldásokra

Mivel a jelen írás másodlagos funkciói közé tartozik, hogy háttér-információt adjon a nemzetközi tapasztalatok feltárására és hasznosítására irányuló külföldi tanulmányutakhoz, ezért az elérhető dokumentumok felhasználásával két kiválasztott ország gyakorlatának rövid jellemzésére is kísérletet teszünk. Elsősorban azért ez a két ország került kiválasztásra, mert egyfelől ez a két rendszer a fenti tipológiákban is az „élenjáró”-k két csoportjába került besorolásra, másfelől a felsőoktatás területén is elindította az eljárások alkalmazását. A hazai fejlesztők számára speciális tanulságok is leszűrhetők a róluk írott anyagok alapján.

Ezeknek a tanulságoknak a legfontosabbika, hogy az elismerési rendszerek építése ott kapott lendületet, ahol egyértelműen és szorosan összekapcsolódott a kompetenciaalapú képzés felé fordulással (Finnország), illetve a felsőoktatásban teret nyert a tanulási eredmény-alapú megközelítés és létrejött a nemzeti képesítési keretrendszer, amely lehetővé tette a megfelelő referenciák használatát (Írország).¹¹

Írország

A rövid országleírás alapján összegezhető legfontosabb tanulság, hogy az elismerési eljárással (az ír rendszer megnevezése „*Recognition of prior learning*”, rövidítve RPL) kapcsolatos fejlesztések és az eljárás megalapozott kritériumokon alapuló működése akkor teljeseedett ki, amikor a képesítési keretrendszer formát öltött, és működni kezdett.

Írországban 1999-ben fogalmazták meg a „Képzési és képesítési” törvényt („*Qualifications – Education and Training Act*”). A jogszabály egyik, a képzési lehetőségek elérhetősége, az abban való transzfer és a képesítések felé előrejutás témakörével foglalkozó részében az előzetesen megszerzett tudás elismerését mint egyéni jogot rögzítették. A jog azt jelenti, hogy bárki kérheti az eljárás lefolytatását annak érdekében, hogy bejuthasson egy képzési programba, illetve hozzájuthasson egy, a nemzeti képesítési keretrendszerben regisztrált képesítéshez.

Az „ír OKKR” 2003-ban lépett életbe, és egységes nemzeti keretbe foglalva teszi lehetővé a tanulás eredményének elismerését. Azt, hogy a rendszer bármilyen tanulási közegben megszerzett tudást elismertethetővé tegyen, az teszi lehetővé, hogy kidolgozásra kerültek a szükséges szttenderdek, tanulási eredmények.

A rendszerben – a fenti fejlesztési folyamatok eredményeire alapozva – **létrejött az elismerés és a nemzeti képesítési keretrendszer funkcionális összekapcsolódása**. Persze a nemzeti/orszá-

¹¹ Lásd az European Inventory... megfelelő országtanulmányait.

gos képesítési keretrendszer kidolgozása jóval előbb kezdődött meg, mint Magyarországon. Az ír nemzeti kvalifikációs hatóság felállítása 2001-ben történt meg, és fő célja az volt, hogy létrehozza és gondozza a nemzeti kvalifikációs (képesítési) keretrendszert, amelynek funkcióját az előzetesen megszerzett tudásra vonatkoztatva úgy határozták meg, hogy előmozdítsa és megkönnyítse a képzési rendszerbe történő belépést, a megszerzett tudásnak a képzési programok közötti átvitelét (egyik programból a másikba történő átlépést) és az előrehaladást egy adott képesítés elérése érdekében. 2003 és 2005 között csiszolódott az az európai keretrendszertől a szintek számában különböző „ír OKKR”, amely 10 szintre sorolja be a képesítéseket.

A témával foglalkozó ír kutatási és fejlesztési projekt összefoglalója¹² jól áttekinthetően fogalmazza meg, hogy az eljárás során az előzetesen megszerzett tudás értékelőjének milyen tényezőket kell mérlegelnie. Az ír rendszerben különbséget tesznek a **már igazolt tudás** értékelésére irányuló eljárás és az ún. **tapasztalati** (*experiental*) tudás, gyakorlati tapasztalatok révén megszerzett tudás(ok) értékelésére és elismerésére irányuló eljárás között.

A már **igazolt** (*certified*) **tudások** esetében az értékelést végző a következőket vizsgálja.

1. OKKR szint megfelelése = Az „értékelő” (az ír terminológia szerint *assessor*) megvizsgálja, hogy a hozott igazolás milyen OKKR besorolási szintű. Az előzetesen megszerzett tudásnak ugyanolyan szinten, vagy egy szinttel feljebb besoroltnak kell lennie a nemzeti képesítési keretrendszeren belül, mint annak a programnak, amelyre vonatkozóan a kérelmező megfogalmazza igényét tudása érvényesítésére. Vitás esetben, vagy külföldön szerzett képzettségek besorolása ügyében a nemzeti képesítési hatósághoz (NQAI) kell fordulni, hogy az adott képesítést megfeleltessék az ír OKKR rendszernek (ha nem rendelkezik még ilyen azonosítással, akkor a 10 szint közül valamelyikre besorolják).
2. Tanulási eredmények alapú megfelelés vizsgálata = Annak a képzési modulnak a tanulási eredmények formájában megfogalmazott kimenete, amelyről igazolást hoz a kérelmező, hasonlónak (összehasonlíthatónak) kell lennie annak a képzési modulnak a tanulási eredmények formájában megfogalmazott kimenetéhez, amelyre nézve a kérelmező a felmentést kéri.
3. A tanulási eredmények időben való érvényessége. A korábbi, igazolt tudás megszerzésének időben viszonylag közel kell lennie a kérelem benyújtásához, de az értékelést végző ezt mindig az adott tudásterület sajátosságai szerint mérlegeli (az idegennyelv-ismeret elavulási ideje például jelentősen különbözik a modern technológiához kapcsolódó tudások elévülés idejétől).

A tapasztalati úton megszerzett (dokumentumokkal nem, vagy nem teljes körűen igazolt) tudások értékelésénél az értékelés kritériumai eltérőek:

1. Az értékelő értékeli a kérelmező képességeit (*likely ability*) a tanulási eredményeknek való megfelelés szempontjából.
2. A jelölt képességeit értékeli arra vonatkozóan, hogy azok megfelelnek-e az adott OKKR szint tanulási sztemdijeinek.
3. Vizsgálja a jelölt képességeit, hogy képes-e bizonyítani, hogy meglévő tudását új kontextus(ok)/ban is tudja alkalmazni.

Bár az ír elismerési rendszer működésének alapfeltételei (a kidolgozott képesítési keretrendszer, az ennek folyamatos karbantartását végző és a besorolások ügyében tanácsot adó hatóság) rendelkezésre áll, a projekt összefoglaló számos problémát fogalmaz meg a felsőoktatási szinten működő elismerési eljárás gyakorlatát és további fejlesztését illetően.

12 www.eine.ie

Az ír helyzet további el nem hanyagolható sajátossága az is, hogy az elismerési eljárást igyekeznek szorosan összekapcsolni a felsőoktatási szektor és a gazdaság szereplői közötti kapcsolatok erősítésével.

Finnország

Finnországban az 1990-es évek közepe óta (akkor került sor a kompetenciaalapú szakképzési és kvalifikációs rendszer létrehozására) működik átfogó validációs struktúra a felnőtt- és szakképzésre vonatkozóan (bár a munkatapasztalat elismerésének gondolata a felnőttképzésben már az 1970-es években is jelen volt). A kvalifikációk három szintre sorolhatók, a fiatalokat célzó, iskolában elsajátított alapképzettségek mellett ISCED 3 és 4-es szintű felsőbb szintű és specializált képesítések szerzhetők. Az 1994-es szakképzési és az 1998-as felnőttképzési törvény már tartalmazta az eljárást,¹³ kidolgozásában az oktatási tárca fejlesztő ügynökségén kívül munkapiaci szervezetek és tanárok vettek részt. A kompetenciaalapú rendszerben a tanulás formájától függetlenül lehetett kvalifikációhoz jutni. Szintén az 1990-es években jelentek meg olyan jogszabályok, amelyek többféle iskolarendszerű képzési programba történő belépést tettek lehetővé a nem formális körülmények között megszerzett kompetenciák elismerése révén. A nemzeti tantervek alapja a tanulási kimenet alapú leírás volt, ez szakmai értelemben véve alapvető feltétele volt az eljárás alkalmazhatóságának. A ma ECDL néven ismert rendszer eredetileg Finnországban született meg, mint az informatikai eszközhasználati kompetencia értékelését és elismerését segítő szisztéma, és az idegennyelv-ismeret hasonló rendszere is megjelent. Finnországban nincs jelentős különbség az egyes szektorok között az eljárás alkalmazásában, egyedül a felsőoktatás haladt lassabban, és kezdetben ott is a korábbi formális módon szerzett végzettségek értékelésére koncentráltak.

Mint kompetenciaértékelési módszert alkalmazzák az akár többnapos, munkavégzés közbeni megfigyelést, de olykor nem is demonstrálniuk kell a jelentkezőknek a meglévő szakértelmet, hanem portfólióban bemutatni egy munkadarabot. E lehetőségek ellenére a rendszerrel szóló első jelentés megállapította, hogy a jelentkezők 95%-a mégis igénybe veszi a szervezett felkészítést. Ez részben azzal is összefügg, hogy egy adott munkahelyen csak az adott termelési lánchoz tartozó műveletekben lehet jártasságot szerezni. Mindemelllett a felnőttek zöme 12 hónap alatt végzettséghez juthatott, míg az iskolarendszerű képzésben ugyanannak a kvalifikációnak a megszerzése háromszor annyi időt vett igénybe (amiben a testre szabott tanulástámogatási szolgáltatásoknak is minden bizonnyal szerep jutott). A szakképzési rendszer decentralizáltságából adódóan a képző és vizsgáztató intézmények a validációs eljárás alkalmazásában is nagyfokú szabadsággal rendelkeztek. A munkapiaci igényeinek való megfelelés érdekében azonban igen szoros volt kezdetől a munkapiac meghatározó szereplőivel a kapcsolat, és az eljárási eszközök fejlesztésébe is mindvégig bekapcsolódtak a társadalmi partnerek.

1997 és 2006 között több mint 360 ezer ember vett részt kompetenciaértékelésben, közel 200 ezer teljes szakképesítést szerzett, 82 ezer részképesítéshez jutott. Köztük a nők aránya mára jóval meghaladja az 50%-ot. A megszerzett képesítések jóval több mint negyedét a társadalomtudomány, üzlet, ill. adminisztráció területén szerzik meg. Ugyancsak jelentős az arány a technológia, kommunikáció, közlekedés, egészségügy és sport területén, ugyanakkor alacsony a kulturális és az oktatási ágazatban. Ezt az eljárást leginkább a munkapiaci pozíciójukban veszélyeztetett felnőttek veszik igénybe.

Az eljárás működtetéséhez szükséges „szakmai szolgáltatások” egy része már meglévő, kompetens szervezetekhez került telepítésre. Például az oktatási minisztérium fejlesztési ügynöksége létre-

13 Csak történelmi adalék: vannak nyomai annak, hogy a hazai felnőttképzési törvény megfogalmazása során a jogszabályalkotásban részt vevő magyar szereplők ismerték a finn törvény lefordított szövegét.

hozott ALVAR néven egy olyan intézményt, amely a tesztek kidolgozása révén biztosítja a kompetenciaértékelési rendszer minőségét, és azt, hogy az országban mindenütt azonos értékelési mérce legyen érvényben.

Az elismerési rendszer létrehozásának alapfeltételei

Az elismerési eljárás legfontosabb tartóeleme, magja, lényege a hozott tudás szempontjából referenciának tekinthető sztenderdek, követelmények világos megfogalmazása. A hazai képzési és képesítési rendszer e tekintetben komoly lemaradásban van. Magyarországon az OKKR kidolgozása még csak az első, előkészítő fázisban tart, és egyelőre nem az egyes képesítésekre, hanem az alágazati képesítések kimeneti szabályozóira irányul. Belátható, hogy még hosszú évek szükségesek addig, amíg valamennyi megszerezhető hazai képesítés besorolhatóvá válik, és így a szintenkénti összehasonlítás lehetséges lesz.

A képzési programok követelményeinek tanulási eredmények alapú megfogalmazása, aminek hiányában nincs világos és átlátható referencia az összehasonlítás számára – szintén most kezd formálódni, egyelőre viszonylag szűk körben mint kívánatos fejlődési-fejlesztési irány.

Mindezekből következően addig, amíg ezek a feltételek megteremtődnek, olyan átmeneti megoldások kidolgozása és működtetése szükséges, amely valamilyen világosan megfogalmazott kompromisszumos áthidalás formájában teszi lehetővé az elismerés működését. Az eljárásnak a jelenleginél pontosabb és kidolgozottabb algoritmizálása, módszereinek fejlesztése annak is eszköze, hogy kiemelje az elismerést a jelenlegi rejtett alkuk közegeből, és növelje átláthatóságát.

Az eddigi nemzetközi tapasztalatok és a hazai szakmai viták legfontosabb tanulságaként fogalmaznám meg azt, hogy az előzetesen megszerzett tudás elismerésével kapcsolatos rendszerszintű intézményesítés során semmilyen körülmények között nem szabad egymástól elszakítani, külön intézményesülési útvonalakra terelni a referenciák gondozását, fejlesztését (a képesítési követelmények és tanulási eredmények sztenderdizálására irányuló szakmai központok formálódását) és az elismerési eljárás módszertani fejlesztésének, szabályozásának folyamatát.

Az eljárás kidolgozásakor világosan meg kell különböztetni az eljárás funkcióit. Az egységes megközelítés mellett is az eljárás egyes lépései, szereplői, lefolytatásának módja különbözhet e funkciók mentén. Az elismerési kérelmek három legfontosabb alaptípusa, vagyis az, amire az elismerési kérelem irányulhat.

1. Valamilyen képzési programba történő bejutás.
2. Valamilyen képzési program résztvevőjeként a programon kívül megszerzett ismeretek beszámításának kérése (bizonyos követelmények alóli felmentésre, beszámításra, kreditálásra vonatkozó kérelem). (Jelenleg a felsőoktatásban belül a hazai „puha” gyakorlatban ez a témakör áll előtérben, ehhez kapcsolódik a legtöbb tapasztalat.)
3. Valamilyen képesítés megszerzésének lehetőségére vonatkozó kérelem. (A projektben résztvevő szakértők körében egyetértés alakult ki azt illetően, hogy teljes diploma elismerési eljárásban történő megszerzése a felsőoktatásban jelenleg nem fogalmazható meg kívánatos célként, már csak azért sem, mert ez önmagában is elfogadhatatlanná tenné az eljárást a felsőoktatási intézmények számára.)

E három funkció összemosása a konkrét eljárási szinten nehezen megfogalmazhatóvá teszi az eljárás(ok) egyes lépéseit. Ez nagyon konkrétan pl. egy, az eljáráshoz kapcsolódó kéreleműrlap megtervezését érinti.

Célszerű lenne magyarul is nyelvileg világos, szakszerű, de laikusok számára is jól érthető módon megnevezni a szervezett képzésben megszerzett, azaz igazolt tudást, és a tapasztalati tanulással megszerzett tudást.

Összegzés a fejlesztőmunka számára

Valójában nem beszélhetünk a maguk egészében követhető rendszermintákról vagy akár csak európai modellekről. Az egyes nemzeti elismerési rendszerek akkor működőképesek, ha illeszkednek az adott ország képzési rendszerébe, annak meghatározó jellemzőihez, és az éppen adott fejlődési szakaszhoz alkalmazkodni képesek. Minél több elérhető forrás alapján tud valaki képet alkotni az Európa-szer- te folyó elismerési törekvésekről, annál inkább olyan értékelésekbe, összefoglalókba és elemzésekbe botlik (bár az elemzésekből éppenséggel a kívánatosnál jóval kevesebb van) hogy Európa-szer- te lázas keresés jellemzi ezt a területet. A ma leginkább működőképesnek tartott rendszerekről a rendelkezésre álló szűkös információk (írott ismertető) alapján is az derül ki, hogy jelentős társadalmi ér- dekvényesítő erővel rendelkező ágensek fogalmazták meg a célokat, és sikeresen kapcsolták össze átfogóbb társadalompolitikai, munkaerő-piaci, képzéspolitikai célokkal. Ráadásul időben is illeszteni tudták a különféle célokat, hiszen önmagában az elismerési eljárás ilyen beágyazottságok nélkül csak nagyon elszigetelt kísérletek szintjén tud létezni.

Vannak olyan jellemző vonásaik az egyes rendszereknek, amelyek alapján eltérő megközelíté- sekről lehet beszélni. Bár ezeknek a jellemzőknek a végiggondolása rendkívül fontos, a jellemzők kö- zötti szelektív válogatás és az elemek tetszés szerinti kombinálása nem járható út a magyar fejlesztés számára sem. A hazai fejlesztés első lépése a befogadó közeg, a széles értelemben vett hazai felsőokta- tás alapos elemzése kellene legyen, és a szektor jellemzőinek leírása erre kellene épüljön. Ezek alapján lehetséges annak végiggondolása, hogy az elismerési rendszer iránti igény milyen módon jelentkezik, és erre milyen válaszokat kínálhat egy most kialakítandó fejlesztés. Az alapelveknek és a konkrét el- járási megoldásoknak a működése csak akkor lehetséges, ha az abban érintett szereplők megértik és elfogadják a kidolgozott megoldásokat, és ez leginkább akkor esélyes, ha már a kialakításukban is valamilyen módon megjelennek az észrevételeik, javaslataik.

A fejlesztendő rendszer számára megfogalmazható általános alapelvek

A fentiekben már tárgyalt dokumentumok (európai állásfoglalás és szakmai útmutató), illetve a nem- zetközi gyakorlat áttekintéséből levonható tanulságok alapján körvonalazhatóak azok az általános alapelvek, amelyeket érvényesíteni kellene a hazai elismerési rendszer, illetve az eljárásrend kidolgo- zásában.

- » Az elismertetési eljárásban való részvétel **önkéntes**. Ez azt jelenti, hogy az eljárás kezdemé- nyezője az a személy, aki tudásának értékelését és beszámítását/elismerését kéri.
- » Az eljárásnak mindvégig tiszteletben kell tartania a kezdeményező személy **érdekeit**. Az eljárás során keletkező dokumentumok, értékelések semmilyen körülmények között nem használhatók fel a kezdeményező érdekeivel ellentétes, azt sértő módon.
- » Az adott eljárásra jogosultak körére azonos feltételeket kell alkalmazni, az eljárás igénybevé- telére azonos hozzáférési jogokkal kell rendelkezzenek.
- » Valamennyi kérelmező számára garantálni kell a **pártatlan**, elfogulatlan eljárást.
- » Az elismerési rendszernek magában kell foglalnia a kérelmezőket **támogató** orientációs, ta- nácsadási és információs **szolgáltatásokat**.
- » Az elismerési folyamat lépéseinek, az eljárás szabályainak és az értékelési kritériumoknak **átláthatóknak** és **minden érintett számára** értelmezhetőnek kell lenniük.

- » Biztosítani kell az eljárásban az értékelést végzők felkészültségét, az adott eljárási lépéshez szükséges **szakmai kompetenciáját**.
- » Az elismerési rendszernek szerves részét kell képezze a **minőségbiztosítást** szolgáló mechanizmus. Az intézményi szintű eljárások minőségbiztosítása az adott intézmény minőségbiztosítási rendszerének része (abba szerves módon beágyazódik).
- » Az elismerési folyamatnak alkalmasnak lennie az érdekelt felek közötti érdekütközések elkerülésére.
- » Az elismerési rendszereknek tiszteletben kell tartaniuk az érdekelt felek törvényesen is garantált érdekeit, és törekedni kell az érdekelt arányos/kiegyensúlyozott részvételére.

Az eljárás lépései

A szakirodalom összegzése és a nemzetközi gyakorlatból ismert példái alapján felvázolható az elismerési eljárás folyamata, annak legfontosabb lépései. Az ábra (lásd a 2. mellékletben), ha absztrakt módon is, de tartalmazza az eljárás egyes lépéseit, és azok egymáshoz viszonyított sorrendjét.

Az ábra pontosabb értelmezéséhez készült egy – egyelőre munkaanyagként olvasandó – fogalommeghatározási jegyzék, amelyet a 3. melléklet tartalmaz. A jegyzék, ahol ez lehetséges, jelzi az egyes fogalmak közötti viszonyt is (átfogó, általános megnevezést és annak konkrét eseteit megjelölve).

MELLÉKLETEK

1. melléklet

Van-e az országában a nem formális és informális tanulás elismerését szolgáló rendszer (önértékelés alapján)

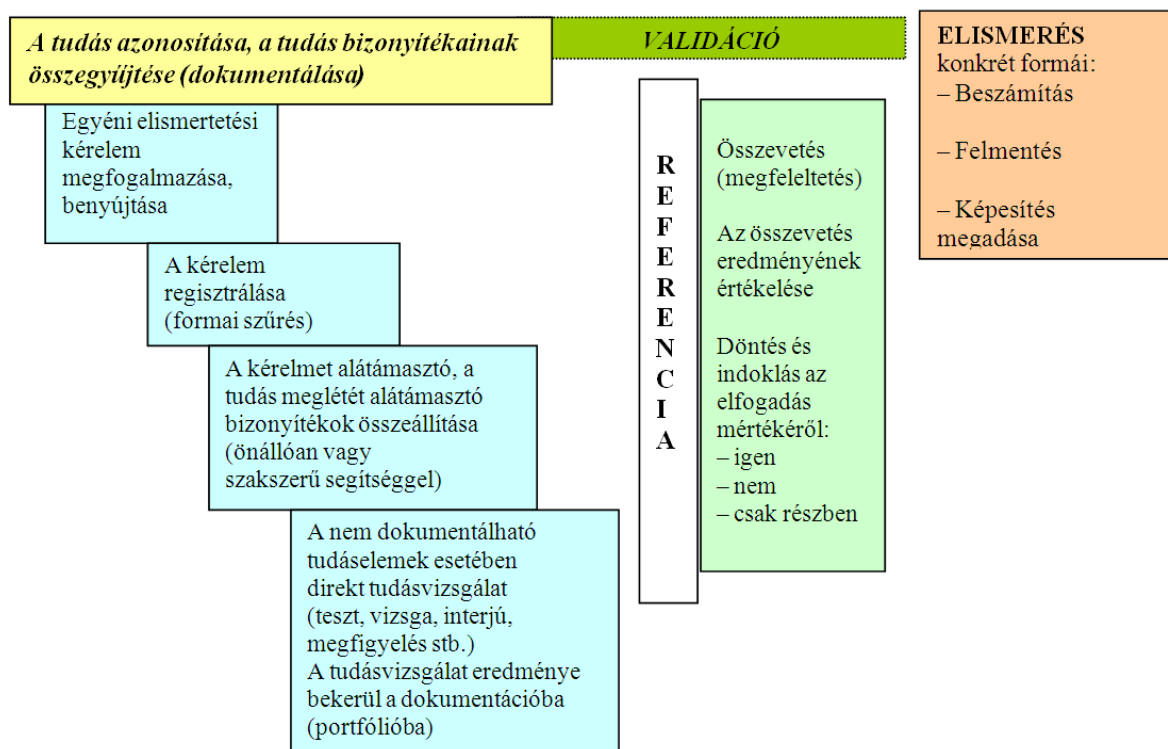
Az OECD RNFIL projekt keretében készült minifelmérés eredménye

Az országot képviselő szakértők szerint teljes mértékben igaz, hogy van nemzeti rendszer	Ausztrália Dánia Kanada Norvégia
Részben van (nem teljes)	Belgium Dél-afrikai Köztársaság Egyesült Királyság Írország Hollandia Mexikó
A szakértők szerint csupán részleges tapasztalatokkal rendelkezik az ország	Ausztria Csehország, Izland Korea Magyarország Málta Németország Olaszország Spanyolország Szlovénia
Egyáltalán nem működik ilyen rendszer	Chile Görögország

Megjegyzés: A projektben nem vett rész egy sor olyan ország, amely kidogozott elismerési rendszert működtet, ezért nem is szerepelhet ebben a táblázatban (pl. Franciaország vagy Finnország).

2. melléklet

Az előzetesen megszerzett tudás elismerését szolgáló eljárás alapelemei

3. melléklet

Az eljáráshoz kapcsolódó alapfogalmak értelmezése

Előzetesen megszerzett tudás

Az elismerési eljárást kérelmezőnek valamilyen adott képzési programra vonatkozóan, azt megelőzően – bármilyen tanulási környezetben – megszerzett tudása.

A tudás szó ebben az összefüggésben a hétköznapi szóhasználatból átemelt általánosító kifejezés, amely az ismeretek, gyakorlati készségek, kompetenciák együttes halmazára utal (a nyelvi használhatóság érdekében nem azonosítva az elemeket, vagy azok egymáshoz viszonyított arányát, tartalmát)

Az előzetesen megszerzett tudás azonosítása

Az adott referenciára vonatkoztatott tudás meglétét alátámasztó bizonyítékok összegyűjtése és dokumentálása olyan módon, és azzal a céllal, hogy a tudás minél inkább összevethető legyen a rendelkezésre álló referenciával.

Dokumentálás – a tudást igazoló bizonyítékoknak az eljáráshoz szükséges formában történő bemutatása.

A bizonyítékok lehetnek:

- » Már legitim státusszal rendelkező tudásigazoló dokumentumok (bizonyítványok, képesítések, vizsgaeredmények).
- » A hiteles dokumentumokkal nem igazolt tudáselemek meglétét alátámasztó dokumentumok (pl. CV, önértékelés, ajánlólevelek, szakmai produktumok).

A dokumentálás egyik lehetséges **eszköze** a („validációs”) **portfólió** – az előzetesen megszerzett tudás meglétét igazoló, illetve alátámasztó dokumentumoknak és egyéb elemeknek (az eljárásrendben rögzített módon) rendezett gyűjteménye.

Referencia

Az elismerési eljárás kulcseleme, az előzetesen megszerzett tudás azonosításához, értelmezéséhez és értékeléséhez szükséges olyan sztenderd, amely megfogalmazza azokat a tudáselemeket, követelményeket, elvárásokat, amelyekhez képest az előzetesen megszerzett tudás megfelelőségét vizsgálják.

Megkülönböztethető sztenderdek és referenciák¹⁴

A **validációs referencia** a tanulási eredmények leírásában megfogalmazott azon állításokra vonatkozik, amelyek értékelésre kerülnek. Tartalmazza a tudás és a referencia értékelésének/összevetésének módszerét, valamint az eljárást kérelmező által elérendő teljesítményszintet.

A **képzési referencia**/sztenderd a képzés céljaira, a tanterv tartalmára, a felvételi követelményekben megfogalmazott tartalmakra, illetve a képzési célok eléréséhez előírt ismeretforrásokra vonatkozó állításokra utal.

¹⁴ Az itt leírtakon kívül foglalkozási sztenderdek is léteznek, amelyek leírják azokat a tevékenységeket és feladatokat – vagy tudást és gyakorlati készségeket –, amelyek egy adott munkakör betöltéséhez szükségesek. A képzési sztenderdek azokat a követelményeket fogalmazzák meg, amelyek az adott képzés megszerzéséhez szükségesek, és tartalmazzák azt is, hogy mire jogosít fel az adott képzés.

Tanulási eredmény¹⁵

Állítások arra vonatkozóan, amit egy tanuló tud, megért és képes megcsinálni a tanulási folyamat (egy adott tanulási szakasz, képzési program) végeztével.

Hozott tudás

Az előzetesen megszerzett tudás hétköznapi kifejezéssel történő megnevezése, tartalmában azonos (de rövidebb), egy képzési programba belépést megelőzően megszerzett, illetve az adott programtól függetlenül, azon „kívül” megszerzett ismeretek, gyakorlati készségek.

Igazolt tudás

A formális képzés keretében szerzett, dokumentummal igazolt tanulmányi teljesítmény. A kifejezés arra utal, hogy olyan tudás elfogadásáról van szó, amelyeket korábban más, arra jogosult testületek értékelték azzal a céllal, hogy az érintettek beléphessenek egy képzési programba, vagy felmentést kapjanak a képzési programok bizonyos részei alól.

Tapasztalati úton megszerzett tudás

Az egyéneknek azon kompetenciái (tudást, gyakorlati készségek, készségek stb.), amelyeket munkavégzés során vagy élettapasztalat révén szereztek.

Validálás

Az előzetesen megszerzett tudás és a referencia (felvételi, vagy egy tanegység, vagy képzési modul, vagy képesítés követelményeinek) összevetése, a tartalmi megfeleltethetőség vizsgálata. Az előzetesen megszerzett tudásra vonatkozó bizonyítékok alapján azonosított tudástartalom és a referencia összevetésének eredményeként a validálást végző személy vagy testület/zsűri igazolást ad ki az összevetés eredményéről. Az igazolás tartalmazza, hogy az előzetesen megszerzett tudás milyen mértékben (nem, részben vagy teljes mértékben) megfeleltethető a rendelkezésre álló referenciában foglaltaknak.

Elismerés

Az előzetesen megszerzett tudás speciális eljárás keretében történő elismerése („a hozott tudás legitim státuszba helyezése”) egyben az eljárás lehetséges végső kimeneti pontja, lezáró szakasza.

Az eljárás általános elnevezése (amely az eljárás *céljára* utal¹⁶). Egyidejűleg az eljárás lehetséges kimenete, amely tartalmában a kérelmező tudásának a képzési rendszer legitim részévé nyilvánítását jelenti, többféle konkrét formában valósulhat meg, pl. kredit/ek megítélése, beszámítás, illetve a képzési követelmények egy adott része alóli felmentés formájában (illetve ahol a szabályozás ezt lehetővé teszi, teljes képesítés odaítélésével).

Beszámítás – az elismerés egyik konkrét formája, egy adott képzési program követelményeitől függően az elvárt teljesítmény értékelésekor valamilyen átszámítási rendszerben az előzetesen megszerzett tudás többletjeljesítményként való értékelése, pl. felvételi eljárásában pluszpontok megítélése, vizsgakövetelmények egy részének teljesítéseként való elfogadás stb.

15 A bemenetalapú vagy folyamatszabályozáson alapuló képzési gyakorlattal szemben a képzési programokat a kimenet, a tanulási eredmény oldaláról megfogalmazó szemlélet kucsfogalma, amelyet új paradigmának is nevez a szakirodalom.

16 Az egyes kifejezések kettős használatát, az eljárás egészére és annak egy adott szakaszára vonatkozó értelmezését egyelőre nem tudtuk elkerülni, meglátásom szerint célszerűbb lenne az eljárás általános célja és nem egy inkább a cél elérését szolgáló technikai mozzanata esetében megengedni ezt a kettős szóhasználatot, ha már elkerülhetetlen. A projekt egészének a megnevezése ezt a szakmai szempontot nehezen érvényesíthetővé teszi. Ezért egyelőre a validációs/elismerési eljárás megnevezés tünik olyan kompromisszumnak, amely ha nem is praktikusan rövid, de a legkevesebb értelmezési zavart okozza.

Felmentés az elismerés egyik konkrét formája – az adott képzési program vagy annak egy részéhez tartozó kötelezettség, pl. óralátogatás, gyakorlat, dolgozatírás, vizsga vagy részvizsga teljesítése alól az arra felhatalmazott személy mentesíti a hallgatót (azaz a másutt szerzett tudással, annak igazolása alapján az adott kötelezettség teljesítése kiváltható).

Kredit formájában történő elismerés (lásd a kreditrendszer szabályozására vonatkozó dokumentumokban), az elismerés egyik konkrét formája.

Képesítés megadása az elismerés egyik konkrét formája, teljes értékű képesítés odaítélése validációs/elismerési eljárás keretében.

Elismertetés

Amíg az elismerés az intézmény, az elismertetés az eljárást kérelmező szemszögéből utal ugyanarra az eljárásra.

Tanulási módok¹⁷

Formális keretek között történő tanulás (formális képzés) – az iskolarendszerű képzés, beleértve a felsőoktatást is. Jellemző elemei: a folyamat és a megszerzhető képesítések jogszabályi rendezettsége, curriculum, professzionális tudástámogatók jelenléte.

Nem formális környezetben való tanulás (nem formális képzés) – szervezett tanulási mód, jelentős részben az ún. iskolarendszeren kívüli képzések (legjellemzőbb formái a képzési piacon elérhető *tanfolyami* képzések vagy a szervezett munkahelyi képzés).¹⁸

Informális tanulás – nem szervezett, curriculumtól független tanulás, a tanulót támogató személyek vagy nincsenek jelen, vagy nem professzionális személyek, legjelentősebb formája az *önképzés* és a munkavégzéshez kapcsolódó *tapasztalati tanulás* (amely folyhat munkahelyen, de azon kívül is, lehet egyéni vagy társas módon megvalósuló).

¹⁷ Az elismerés fogalmának meghatározásából adódóan – amely bármilyen tanulási környezetben megszerzett tudásra utal, a tanulásmódok definiálása nem kardinális eleme az értelmezésnek.

¹⁸ A 2001-es felnőttképzési törvény értelmében nem formális **tanulás** a munkahely, a társadalom és egyéb szervezetek által tervezett olyan rendszerezett oktatás-tanulás, amely oktatási, képzési intézményen kívül az egyén igényei és kezdeményezései alapján valósul meg, és amely közvetlenül nem kapcsolódik képesítés megszerzését tanúsító okirat megszerzéséhez [2001. évi CI. törvény 29. § (14)].

Felhasznált források

- Az informális és nem formális tanulás elismerése Magyarországon. Egy OECD projekt tanulságai. Oktatási és Kulturális Minisztérium, 2007. 79 o.
- Az informális és nem formális tanulás elismerése Magyarországon – 2
Egy OECD projekt tanulságai. Oktatási és Kulturális Minisztérium, 2008. 60 o.
- European guidelines for validating non-formal and informal learning.
CEDEFOP, 2009.
- European Inventory on validation of non-formal and informal learning Finland (2007 december)
<http://www.ecotec.com/europeaninventory/publications/inventory/chapters/2007/finland.pdf>
- European Inventory on validation of non-formal and informal learning Ireland (2007 december)
<http://www.ecotec.com/europeaninventory/publications/inventory/chapters/2007/ireland.pdf>
- Feutrie, Michel (2007), Validation of Non-formal and Informal Learning in Europe: Comparative Approaches, Challenges and Possibilities, communication at the conference on .Recognition of Prior Learning: Nordic-Baltic Experiences and European Perspectives., Copenhagen, 8 March 07
www.nordvux.net/page/489/keynotesandpresentations.htm
- (Az) OECD RNFIL projekt országtanulmányai
http://www.oecd.org/document/63/0,3343,en_2649_39263238_37141759_1_1_1_1,00.html
- Recognition of Prior Learning – A Focus on Practice, CIT, 2009. 39. oldal.
<http://eine.ie/wp-content/uploads/2009/11/recognition-of-prior-learning-a-focus-on-practice.pdf>
- Vocational education and training in Finland. Short description. CEDEFOP
http://www2.trainingvillage.gr/etv/publication/download/panorama/5171_en.pdf